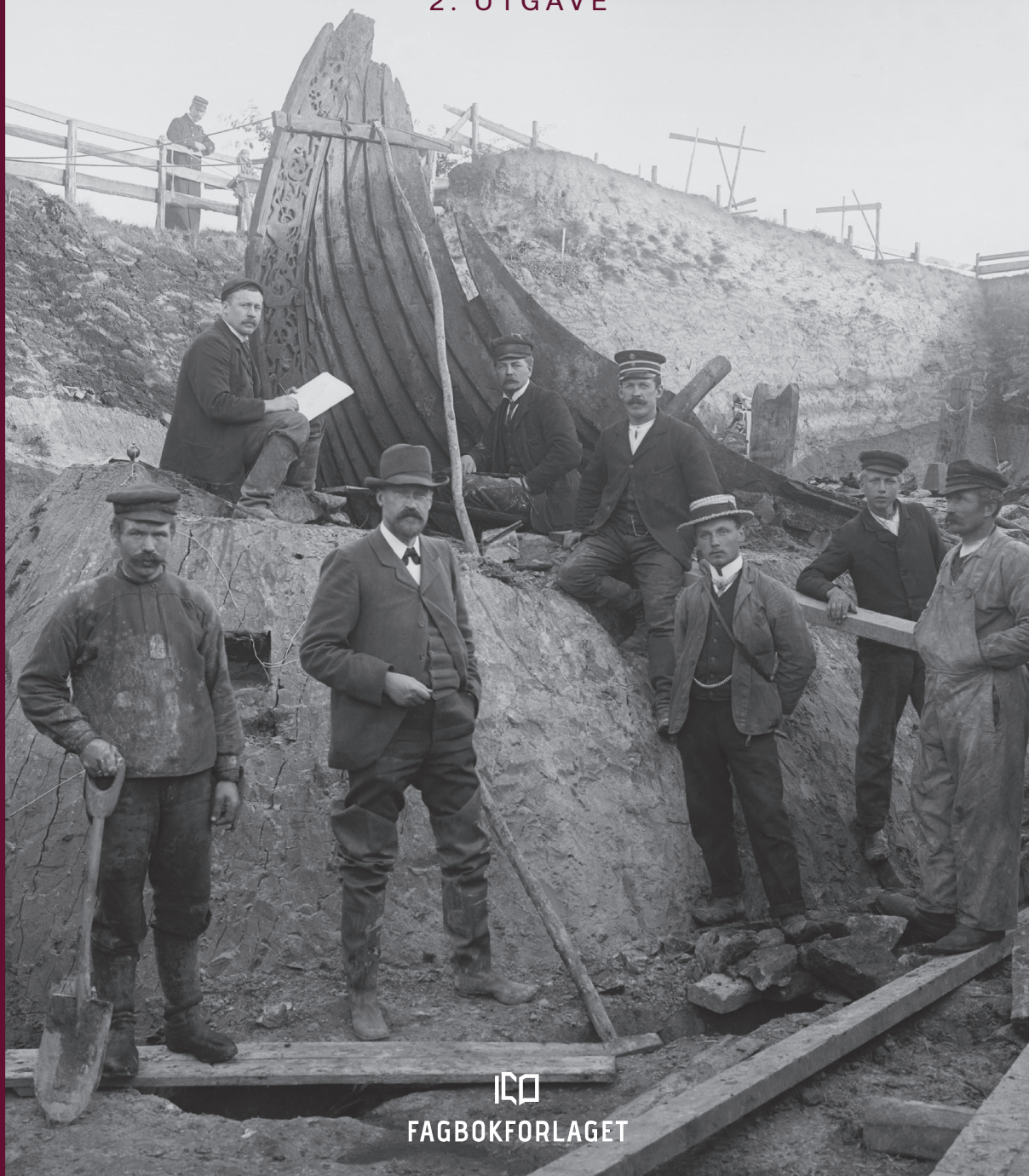

MICHAEL HØISKAR KAHN

LÆREBOK I KULTURMINNERETT

2. UTGAVE

FAGBOKFORLAGET

MICHAEL HØISKAR KAHN

LÆREBOK I KULTURMINNERETT

2. UTGAVE

FAGBOKFORLAGET

FORORD

FORORD AV AUD MIKKELSEN TRETVIK, PROFESSOR, NTNU

Studiet i kulturminneforvaltning ved NTNU er tverrfaglig og profesjonsrettet og har emner i kulturminnerett som fast programmerte komponenter. NTNU er det eneste lærestedet her til lands som tilbyr undervisning i kulturminnerett. Mange av våre kandidater skal i framtida forvalte våre kulturminner, og de vil i yrkeslivet ha behov for kunnskaper og ferdigheter på dette feltet. Derfor har emner i kulturminnerett vært obligatorisk på studiet helt fra starten av på både bachelor- og masternivå.

Emnene i kulturminnerett skal gi kunnskap om de rettslige virkemidlene som gjelder innenfor kulturminnevernet. Læringsmålene spenner fra grunnleggende kunnskaper om rettskildelære til kjennskap til gjeldende lovverk innenfor kulturminnevernet og innsikt i forvaltningsrett.

Den første læreboka i kulturminnerett kom i 2007 og har siden vært brukt som pensumlitteratur på studiet. Etter den tid har det skjedd både lovendringer og endringer i rettspraksis i tillegg til omfordeling av oppgaver i forvaltninga fra sentralt til regionalt nivå. Det har derfor vært behov for en oppdatert utgave av denne læreboka.

For studenter og faglærere har det stor verdi å ha lærebøker og -materiell tilpasset det enkelte studium. Utdanninga skal være relevant og aktuell, og da trengs det også litteratur som er à jour. Alternativet til egne lærebøker er å bruke generell faglitteratur der didaktiske og pedagogiske elementer er mer eller mindre fraværende. Det er derfor veldig kjærkomment sett fra studiesida at en revidert versjon av denne læreboka nå foreligger.

FORORD AV ANNE BJØRG SVESTAD, SEKSJONSLEDER I KULTURMINNESEKSJON, TRØNDELAG FYLKESKOMMUNE

Målet i kulturmiljøarbeidet er å ta vare på et representativt og mangfoldig utvalg kulturmiljø i landet vårt. Samtidig skal vi legge til rette for at kulturminner kan bety noe for folk flest, og kan brukes i samfunnsutvikling og klimaomstilling. Vi trenger mange virkemidler for å få til dette, kulturminneloven er ett av dem.

Kulturminneloven gir oss som kulturmiljømyndighet rammer for hvordan vi skal bevare og bidra til å utvikle kulturmiljøene. Kunnskap om kulturminners rettsstilling og om hvordan vi skal bruke de rettslige virkemidlene, er viktige forutsetninger for god og forsvarlig forvaltning av kulturmiljø. Press i eiendomsmarkedet øker interessekonfliktene, og har i større grad enn tidligere bidratt til en rettsliggjøring av fagfeltet.

Lærebok i kulturminnerett er i denne sammenheng en svært viktig bok for kulturmiljøforvaltningen i fylkeskommunene for bedre forståelse og anvendelse av reglene. Boken drøfter inngående de ulike bestemmelser i kulturminneloven og de rettslige problemstillinger som vi i forvaltningen møter. Særlig aktualisert er dette blitt etter regionreformen og oppgaveoverføringen i 2020, hvor fylkeskommunen fikk overført ytterligere myndighet etter kulturminneloven.

Jeg har selv studert kulturminnerett på NTNU og har hatt forrige utgave av boken som pensum. Boken er lettlest og pedagogisk. Den har en praktisk tilnærming til rettslige spørsmål vi møter når vi utøver våre myndighetsoppgaver som kulturmiljøforvaltere. Boken er i tillegg nyttig som oppslagsverk. Flere i Trøndelag fylkeskommunes kulturminneseksjon har bidratt med innspill, forslag og bilder til boka, og det er anvendt mange praktiske eksempler fra vår praksis.

I tillegg er vi heldige som har forfatteren ansatt hos oss.

FORFATTERENS FORORD

I arbeidet med revidering til boka har jeg fått mange gode innspill og hjelp av venner og kolleger som jeg vil takke.

Jeg må takke mine gode kollegaer i Trøndelag fylkeskommunes kulturminneseksjon, hvor samtlige har bidratt med enten innspill, diskusjoner, forslag eller bilder. Dette har vært svært nyttig. Her må jeg særlig trekke

frem seksjonsleder Anne Bjørg Svestad for gjennomgang av kapitlet knyttet til nyere tid, og Inger Marie Kimo for innspill på eldre tid, Knut Harald Stomsvik for innspill på løse kulturminner, David Berg Tuddenham for innspill på kapitlet om skipsvrak, Frode Kristiansen for innspill på fredning av båter, Silje Holiløkk som forfatter av kapitlet om verdens kulturarv, Hans Marius Johansen for innspill på skjøtsel og mange bilder. Jeg vil takke Bjørn Berg, rådgiver på avdeling Kulturminner hos Sametinget, for nyttige innspill om samiske kulturminner og Fredrik Skoglund, marinarkeolog og forsker ved NTNU Vitenskapsmuseet, for innspill på kulturminneforvaltningens ansvarsområder. Jeg må også takke Tor Einar Fagerland, seniorrådgiver og førsteamanuensis i historie/kulturminneforvaltning ved Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet (NTNU) som forfatter av kapitlet om kulturminnelovens historiske bakteppe.

Takk også til mine gode kollegaer og venner advokat Tor Morten Wedø, lektor ved NTNU, jurist og seniorrådgiver Kaare Stang hos Riksantikvaren, og forlagsredaktør i juridiske fag Marius Gulbranson Nordby hos Forlags- huset V&B AS for nyttige diskusjoner og innspill på ulike kulturminne- rettslige tema.

Ellers vil jeg takke alle de dyktige kulturminnerettstudentene jeg har hatt opp gjennom årene – for å utfordre, sparre, krangle og fundere rundt kulturminneretten sammen med meg.

Michael Høiskar Kahn

INNHOOLD

1		
OM BOKA		13
2		
GRUNNLEGGENDE RETTSKILDELÆRE FOR KULTURMINNERETTEN		15
2.1	Hva er rettskildelære, og hvorfor bør man kunne det?	15
2.2	Norske rettskilder	18
2.3	Konstitusjonelle grunnsetninger i kulturminneretten	24
2.4	Internasjonale rettskilder	26
2.5	Nærmere om verdens kulturarv	28
2.5.1	<i>Om FN og UNESCO</i>	28
2.5.2	<i>UNESCOS verdensarvkonvensjon</i>	29
2.5.3	<i>Sentrale begreper i verdensarvforvaltningen</i>	30
2.5.4	<i>Hva betyr verdensarvstatusen i praksis?</i>	31
2.5.5	<i>Verdensarv Røros bergstad og Circumferensen</i>	33
2.6	Hvordan skal rettskildene brukes – rettskildeprinsippene	37
2.6.1	<i>Slutning</i>	38
2.6.2	<i>Vekting</i>	41
2.7	Kontrollspørsmål	49
3		
FORVALTNINGSRETT I KULTURMINNEFORVALTNINGEN .		51
3.1	Hvorfor har vi en forvaltningslov, og hvem gjelder den for?	51
3.2	Sentrale begreper i forvaltningsretten	53

3.2.1	Hva er en forvaltningsavgjørelse, hvilke typer forvaltningsavgjørelser finnes, og hvilken konsekvens får de forskjellige typer forvaltningsavgjørelser?	54
3.2.2	Hvem gjelder et enkeltvedtak eller en forskrift for, og hvilken konsekvens får det?	60
3.3	Saksbehandlingsregler som gjelder alle typer avgjørelser fattet av forvaltningen	62
3.3.1	Forvaltningens veiledningsplikt	62
3.3.2	Saksbehandlingstid, partens bruk av fullmektig og bruk av elektronisk saksbehandling	65
3.3.3	Når en offentlig ansatt ikke er skikket til å ta en saklig avgjørelse (inhabilitet)	67
3.4	Taushetsplikt og offentlighet	78
3.4.1	Om offentlighetsloven og dens virkefelt	79
3.4.2	Utgangspunktet – full offentlighet	80
3.4.3	Oversikt over unntakene i offentlighetsloven	83
3.4.4	Begrensninger i taushetsplikten – fv. § 13 a og 13 b	93
3.4.5	Retten til miljøinformasjon	93
3.5	Saksbehandlingsregler som bare gjelder ved enkeltvedtak	96
3.5.1	Fase 1 – Regler som kommer til anvendelse før vedtaket fattes	96
3.5.2	Fase 2 – Regler som kommer til anvendelse under vedtaket	107
3.5.3	Fase 3 – Regler som kommer til anvendelse etter at vedtaket er fattet	112
3.5.4	Erstatning for saksomkostninger	122
3.5.5	Klage til Sivilombudet	126
3.6	Forvaltningens frie skjønn	127
3.7	Kontrollspørsmål	129
4	KULTURMINNELOVEN	131
4.1	Om loven, aktørene og de begreper den bruker	131
4.1.1	Bakteppet. Behovet for å sikre egen identitet gjennom kulturminnelovgivningen	131
4.1.2	Kort om lovsystematikken i kulturminneloven av 9. juni 1978 nr. 50	137
4.1.3	Skjematisk oversikt over hvem som har myndighet etter kulturminneloven	140
4.1.4	Begrepene kulturminne og kulturmiljø i loven – kulml. § 2	145
4.2	Hvorfor kulturminner trenger beskyttelse – formålet med loven – § 1	153
4.2.1	Innledning. Interessekonflikter i samfunnet – behovet for regulering	153
4.2.2	Formålsparagrafen – § 1	155
4.3	Det sektorovergripende ansvar – pliktig samarbeid om kulturminner mellom stat, fylkeskommune, Sametinget og kommune – § 25	158
4.3.1	Innledning	158
4.3.2	Den generelle meldeplikten	159
4.3.3	Den særlige meldeplikten for byggverk og anlegg oppført før 1850	162

4.3.4	Den interne underretningsplikten i kulturminneforvaltningen – forskriften om fastsetting av myndighet § 7	167
4.4	Hvor gjelder kulturminneloven?	169
4.5	De automatisk fredete kulturminnene	171
4.5.1	Innledning	171
4.5.2	Hvilke kulturminner er automatisk fredet?	173
4.5.3	Samiske kulturminner – § 4 annet ledd	184
4.5.4	Erklærte stående byggverk – § 4 tredje ledd	189
4.5.5	Skal et automatisk fredet kulturminne tinglyses på eiendommen?	191
4.5.6	Hvor gjelder den automatiske fredningen? – kulturminnet og dens sikringszone § 6	192
4.5.7	Hva innebærer det at et fast kulturminne er automatisk fredet – kulml. § 3.	201
4.5.8	Unntaket om fortsatt bruk av innmark – § 3 annet ledd	214
4.5.9	Identifisering og registrering. Den omvendte bevisbyrderegelen § 4 femte ledd	215
4.5.10	Tiltak i automatisk fredete kulturminner – dispensasjon etter kulml. § 8	219
4.5.11	Undersøkelsesplikten – § 9	246
4.5.12	Hvem må bære utgiftene til arkeologiske undersøkelser, gransking og andre særlige tiltak for å verne kulturminnet etter § 10?	257
4.5.13	Erstatning for tap som følge av automatisk fredete kulturminner	266
4.6	Kontrollspørsmål og oppgaver	271
4.7	Eldre kulturminner uten kontekst	272
4.7.1	Skillet mellom løse og faste kulturminner?	272
4.7.2	Meldeplikt for finner av løse kulturminner – § 13 annet ledd	276
4.7.3	Hvilket vern har løse kulturminner etter § 13 første ledd?	277
4.7.4	Hvem eier de løse kulturminnene?	280
4.7.5	Finnerlønn	281
4.7.6	Deponeringsavtaler	284
4.7.7	Ekspropriasjon og forkjøpsrett	285
4.7.8	Om kjøp og salg av antikviteter og løse kulturminner	287
4.7.9	Forbud mot innførsel og utførsel av gjenstander med kulturhistorisk betydning	290
4.7.10	Kontrollspørsmål.	294
4.8	Skipsfunn	295
4.8.1	Kulturminner under vann	295
4.8.2	De tre sentrale reglene om skipsfunn i kulturminneloven § 14	298
4.8.3	Undersøkelses- og dekningsplikten for våte kulturminner	309
4.8.4	Nærmere om skjøtsel av skipsfunn	311
4.8.5	Finnerlønn ved skipsfunn	311
4.8.6	Kontrollspørsmål.	313
4.9	Fredning av kulturminner fra nyere tid	314

4.9.1	Fredning av byggverk eller anlegg – § 15	314
4.9.2	Inngrep i et fredet byggverk eller anlegg – dispensasjon etter § 15a.	325
4.9.3	Ulovlighetsoppfølging – rettevedtak etter § 16	338
4.9.4	Vedlikeholdsbestemmelsen – § 17.	341
4.9.5	Fredning av båter – § 14a.	346
4.9.6	Fredning av områder – § 19.	351
4.9.7	Fredning av kulturmiljø – § 20 første ledd.	357
4.9.8	Midlertidige fredningsvedtak – kulturminneloven § 22 nr. 4	367
4.9.9	Statens kulturhistoriske eiendommer – § 22a	373
4.9.10	Kontrollspørsmål og oppgaver	384
4.10	Hva skjer dersom et kulturminne blir ødelagt ved en naturhendelse, brann eller annen ulykke etter § 18?	384
4.10.1	Hvilke kulturminner er omfattet av bestemmelsen?	385
4.10.2	Skadet ved brann eller annen ulykke.	386
4.10.3	Krav om istandsetting eller gjenreisning.	386
4.10.4	Forsikring og tilskudd	389
4.10.5	Tilskuddsordninger	391
4.11	Straff.	393
4.11.1	Hva er straff, og hvorfor brukes straff ved lovbrudd?	393
4.11.2	Kulturminnelovens straffebestemmelse	394
4.11.3	Typer straff	396
4.11.4	Anmeldelse.	398
4.11.5	Når kan det anmeldes?	399
4.11.6	Foreldelse.	402
4.11.7	Kontrollspørsmål og oppgaver	402
 KILDEHENVISNINGER		417
 DOMSREGISTER		423
 STIKKORDREGISTER		425

KILDEHENVISNINGER

Forarbeider

Ot.prp. nr. 3 (1976–77) *Om lov om endringer i forvaltningsloven*

Ot.prp. nr. 7 (1977–78) *Om lov om kulturminner*

Ot.prp. nr. 75 (1993–94) *Om lov om endringer i forvaltningsloven mv.*

Ot.prp. nr. 51 (1987–88) *Om lov om endringer i plan- og bygningsloven 14. juni 1985 nr. 77 og i visse andre lover om arealdisponering*

Ot.prp. nr. 51 (1991–1992) *Om lov om endringer i lov av 9. juni 1978 nr. 50 om kulturminner*

Ot.prp. nr. 50 (1998–99) *Om lov om endringer i lov av 9 juni 1978 nr. 50 om kulturminner*

Ot.prp. nr. 75 (1999–2000) *Om lov om endringer i lov 9. juni 1978 nr. 50 om kulturminner, lov 9. desember 1966 nr. 1 om hevd og lov 2. juni 1978 nr. 37 om godtroerverv av løsøre*

Ot.prp. nr. 102 (2004–2005) *Om lov om rett til innsyn i dokument i offentlig verksemd*

Ot.prp. nr. 52 (2008–2009) *Om lov om forvaltning av naturens mangfold*

St.meld. nr. 29 (1996–1997) *Regional planlegging og arealpolitikk*

St.meld. nr. 58 (1996–1997) *Miljøvernpolitikk for en bærekraftig utvikling*

St.meld. nr. 8 (1999–2000) *Regjeringens miljøvernpolitikk og rikets miljøtilstand*

St.meld. nr. 16 (2004–2005) *Leve med kulturminner*

St.meld. nr. 16 (2019–2020) *Nye mål i kulturmiljøpolitikken*

Meld. St. nr. 6 (2018–2019) *Oppgaver til nye regioner*

Prop. 42 L (2017–2018) *Endringer i kulturminneloven – fredningsgrensen for samiske kulturminner*

NOU 2003: 30 *Ny offentlighetslov*

NOU 2019: 5 *Ny forvaltningslov*

Dok. nr. 8:14 (1999–2000) Forslag fra stortingsrepresentantene Gerd Fladset, Siv Jensen, Øyvind Vaksdal, Terje Knutsen og Thore Aksel Nistad

Sametingsmelding om samiske kulturminnevern (2021)

Rapport: Statens kulturhistoriske eiendommer (2002) – *Politikk for eierskap og forvaltning*, Arbeids- og administrasjonsdepartementet

Rundskriv, veiledere og forvaltningsavgjørelser

Miljøverndepartementets rundskriv: T-4/92: *Kulturminnevern og planlegging etter plan- og bygningsloven*

Justisdepartementets rundskriv G-37/95: *Rundskriv om endringer i forvaltningsloven m v*

Miljøverndepartementets rundskriv: T-2/99: *Nydyrkingstiltak Miljøverndepartementets rundskriv: T-2/07: Dekning av utgifter til arkeologiske arbeider ved mindre, private tiltak*

Justis- og politidepartementets dokument G-0354 (2010): *Rettleiar til offentleglova*

Klima- og miljødepartementet rundskriv (2016): *Retningslinjer for gjennomføring av undersøkelsesplikten og budsjettering av arkeologiske registreringer i henhold til kulturminneloven § 9, jf. § 10*

Riksantikvarens veileder av 20.5.2014: *Retningslinjer for dispensasjonsbehandling*

Riksantikvarens veileder (2019): *Retningslinjer for anmeldelse ved brudd på kulturminneloven.*

Riksantikvarens veileder (2020): *Kulturminner, kulturmiljøer og landskap*

Riksantikvarens veileder (2021): *Verdisetting og verdivekting av kulturminner. Håndbok for lokal registrering*

Regional plan for kulturmiljø i Trøndelag 2019–2030

Forvaltningsplan for Røros bergstad og Circumferensen 2019–2023

Miljøverndepartementets brev av 28.10.1997

Miljøverndepartementet vedtak av 17.02.1998

Miljøverndepartementets brev av 19.06.2002

Miljøverndepartementets brev av 24.1.2003

Miljøverndepartementets vedtak av 14.02.2003

Klima- og miljødepartements brev av 20.01.2017

Klima- og miljødepartements brev av 10.03.2022

Riksantikvarens brev av 01.06.1993

Riksantikvarens brev av 10.03.1994

Riksantikvarens fredningsvedtak av 08.01.2008

Riksantikvarens informasjonsbrev av 01.11.2012 *Informasjon om landsvervplaner-, roller og ansvar i kulturminneforvaltningen*

Sør-Trøndelag fylkeskommunes brev av 18.01.2017

Riksantikvarens brev av 19.03.2020

Riksantikvarens brev av 26.05.2020
Riksantikvarens vedtak av 27.05.2021
Riksantikvarens brev av 21.06.2021
Riksantikvarens brev av 04.10.2021
Riksantikvarens brev av 04.11.2021
Trøndelag fylkeskommunes brev av 17.03.2022
Riksantikvarens brev av 25.03.2022
Riksantikvaren brev av 19.05.2022
Riksantikvaren brev av 25.06.2022

Domstolpraksis og uttalelser

HR-2017-1298-A
HR-2017-2314-U
HR-2017-2314-U
HR-2021-1975-S
LB-2011-8818
LE-2021-108959
LE-2021-137102
LF-2011-57893
LF-2011-57893
LF-2021-21108
LG-1995-01187
LG-2018-000210
LG-2020-100518
RG 1991 s. 528
RG 2009 s. 620
Rt. 1963 s. 146
Rt. 1977 s. 1207
Rt. 1986 s. 1299
Rt. 1987 s. 334
Rt. 1988 s. 801
Rt. 1989 s. 1363
Rt. 1992 s. 1618
Rt. 1992 s. 1618
Rt. 1993 s. 321
Rt. 1996 s. 64
Rt. 2000 s. 2023
Rt. 2003 s. 764
Rt. 2003 s. 833
Rt. 2007 s. 1511

Rt. 2010 s. 850

Rt. 2010 s. 1293

Rt. 2013 s. 116

Rt. 2013 s. 116

Nordmøre tingretts dom av 12. januar 2005 (upublisert)

TTRON-2005-10050

SOM 2011 s. 595

Sivilombudsmannens årsmelding 1997

Sivilombudsmannens uttalelse av 5. januar 2001

RFE-2012-169 (Reklamasjonsnemnda for eiendomsmeglingstjenester)

Faglitteratur

Andenæs, Johs., Georg Fredrik Rieber-Mohn og Knut Erik Sæther (2016). *Alminnelig strafferett*, 6. utgave. Universitetsforlaget.

Anker, Marie Louise (2007). *Kulturminnevern, skjønn og forutsigbarhet*. Doktoravhandling, NTNU.

Backer, Inge Lorange (1995). *Innføring i naturressurs- og miljørett*, 3. utgave. Ad Notam Gyldendal.

Bollingsmo, Tore, Tanja Gajic og Evelyne Gildemyn (2020). *Reetablering av kløverhumle *Bombus distinguendus* i Trondheim kommune*. Trondheim kommune.

Bugge, Hans Christian (2019). *Lærebok i miljøforvaltningsrett*, 5. utgave. Universitetsforlaget.

Christensen, Arne Emil, Anne Stine Ingstad og Bjørn Myhre (1992). *Osebergdronningens grav. Vår arkeologiske nasjonalskatt i nytt lys*. Schibsted.

Christoffersen, Anne (1997). *På vei mot en grønn rett?* Ad Notam Gyldendal.

Dahl, Hans Fredrik og Tore Helseth (2006). *To knurrende løver. Kulturpolitikken historie 1814–2014*. Universitetsforlaget.

Didriksens, Kenneth (2004). Artikkel i *Miljøkrim* nr. 1 / 2004. Økokrim.

Fairclough, Harrison og Jameson, Schofield (red.) (2008). *The Heritage Reader*. London.

Gisle, Jon mfl. (2002). *Jusleksikon*. Kunnskapsforlaget.

Graver, Hans Petter (2019). *Alminnelig forvaltningsrett*, 5. utgave. Universitetsforlaget.

Heitlo, Kristine (2019). *Bygningsarven er truet*, NTNU

Holme, Jørn (red.) (2020). *Kulturminnevern: Kulturminneloven med kommentarer*. Riksantikvaren/Økokrim.

Jacobsen, Hilde Madsø, Tanja Steen og Marie Ulsberg (2008). *Å jobbe med kulturminner – en kartlegging av kompetansebehov blant ansatte innen kulturminnesektoren, toll- og politimyndighet*. Albatross.

Kahn, Michael (2018). *Rapport Vilkår om dokumentering av statens fredete bygninger*. Sykehusbygg HF.

- Lidén, Hans-Emil (1991). *Fra antikviteten til kulturminne: Trekk av kulturminnevernets historie i Norge*. Universitetsforlaget.
- Løvhaug, Johannes Waage (2012). Gullskattens hemmelighet. *Forskningsmagasinet Apollon*. <https://www.apollon.uio.no/artikler/2001/gullskatt.html>
- Marstrander, Sverre (1986). *De skjulte skipene*. Gyldendal.
- Molaug, Svein og Rolf Scheen (1983). *Fregatten «Lossen»: et kulturhistorisk skattkammer*. Norsk Sjøfartsmuseum.
- Nyberg, Kristina Elisabeth Hidle (2020). *Hva er formålet med interørvern og hvilke utfordringer utgjør dette i praksis?* NTNU.
- Nygaard, Nils (2007). *Skade og ansvar*. Universitetsforlaget.
- Nymoen, Pål (2008). The Bøle Ship, Skien, Norway – Research History, Dendrochronology and Provenance. *The International Journal of Nautical Archaeology*, 37(1), 153–170.
- Reusch, Marianne (2014). Adgangen til å stille vilkår ved tillatelser etter plan- og bygningsloven. *Lov og Rett*, 53(1), 14–32.
- Ruud, Morten og Geir Ulfstein (2002). *Innføring i folkerett*. Universitetsforlaget.
- Simonsen, Povl (1991). *Fortidsminner nord for polarsirkelen*. Universitetsforlaget.
- Smestad, Ingrid (1988). *Etableringen av et organisert veihold i Midt-Norge i tidlig historisk tid*. Universitetets oldsaksamling.
- Smith, Eivind og Torstein Eckhoff (2018). *Forvaltningsrett*. Universitetsforlaget.
- Stub, Marius (2022). Karnov lovkommentar: *Forvaltningsloven – fvl. 1967, Karnov Lovkommentar 18 til § 2*. Lovdata.no (hentet 23. juni 2022).
- Troim, Isa (1999). Arkeologisk forskning og det lovregulerte fornminnevernet. En studie av fornminnevernets utvikling i perioden 1905–1978. *Varia 49, Universitetets Oldsaksamling*.
- Tschudi-Madsen, Stephan (1976). *Restoration and Anti-restoration: A study in English Restoration Philosophy*. Universitetsforlaget.
- Tyrén, Carl Wilhelm (2004). *Plan- og bygningsloven, kommentarutgave*. Universitetsforlaget.
- Vorren, Ørnulf og Hans Kristian Eriksen (1993). *Stonglandseidet*. Nordkalott-forlaget.

Nettsider

- FN-Sambandet (1) «FNs historie» (2022) <https://www.fn.no/om-fn/fns-historie> (hentet 25.07.2022)
- FN-Sambandet (2) «FNs historie» (2022) <https://www.fn.no/tema/konflikt-og-fred/folkerett> (hentet 25.07.2022)
- FN-Sambandet (3) «FNs historie» (2022) <https://www.fn.no/om-fn/avtaler/menneskerettigheter/fns-verdenserklæring-om-menneskerettigheter> (hentet 25.07.2022)

- FN-Sambandet (4) «FNs historie» (2022) <https://www.fn.no/om-fn/fns-organisasjoner-fond-og-programmer/fns-organisasjon-for-utdanning-vitenskap-og-kultur-unesco> (hentet 25.07.2022)
- Unesco (2022)(1) <https://unesco.no/om-oss/om-unesco/>(hentet 25.07.2022)
- Unesco (2022)(2) <https://unesco.no/kultur/verdensarven/verdensarvkonvensjonen/> (hentet 25.07.2022)
- Unesco (2022) (3) [https://unesco.no/kultur/verdensarven/verdensarvkonvensjonen og Forvaltningsplan for Røros bergstad og Circumferensen 2019–2023](https://unesco.no/kultur/verdensarven/verdensarvkonvensjonen-og-Forvaltningsplan-for-Roros-bergstad-og-Circumferensen-2019-2023)(hentet 25.07.2022)
- Unesco (2022) (4) <https://unesco.no/om-oss/organisering-i-norge/> (hentet 25.07.2022)
- Unesco (2022)(5) <https://unesco.no/om-oss/unesco-kommisjonen/>(hentet 25.07.2022)
- Unesco (2022)(6) <https://whc.unesco.org/en/criteria>(hentet 25.07.2022)
- Unesco (2022) (7) <https://whc.unesco.org/en/guidelines> (hentet 25.07.2022)
- Unesco (2022) (8) <https://whc.unesco.org/en/list/55/>(hentet 25.07.2022)
- Riksantikvaren (2020) <https://www.riksantikvaren.no/vare-digitale-tjenester>
- Riksantikvaren (u.å) *Verneplan for flytende kulturminner* [www.https://www.riksantikvaren.no/wp-content/uploads/2020/10/Verneplan-for-flytende-kulturminner-2020-2023.pdf](https://www.riksantikvaren.no/wp-content/uploads/2020/10/Verneplan-for-flytende-kulturminner-2020-2023.pdf)
- Riksantikvaren (2021) *Kulturarven i naustet*, <https://www.riksantikvaren.no/kulturarven-i-naustet/>
- Riksantikvaren (2021) <https://www.riksantikvaren.no/siste-nytt/pressemeldinger/liverpool-har-mistet-verdensarvstatusen/>(hentet 25.07.2022)
- Riksantikvaren (2022)(1) [https:// www.kulturminnesok.no](https://www.kulturminnesok.no) (hentet 25.07.2022)

DOMSREGISTER

HR-2017-1298	277	Rt. 1980 s. 569	114
HR-2017-2314-U	201	Rt. 1986 s. 1299	251, 252
HR-2017-2314-U (21)	201	Rt. 1987 s. 334	180
HR-2021-1975-S	188	Rt. 1988 s. 801	268
LB-2011-8818	249	Rt. 1989 s. 1363	90
LE-2021-137102	397	Rt. 1992 s. 1618	114
LF-2011-57893	301	Rt. 1993 s. 321	270
LF-2021-21108	229	Rt. 1996 s. 64	73
LG-1995-01	216, 395	Rt. 1996 s. 78	235
LG-2018-210	219, 396	Rt. 2000 s. 2023	397
LG-2020-100518	229	Rt. 2003 s. 764	270
Normøre tingretts dom av 12. januar 2005 (upublisert)	303	Rt. 2003 s. 833	114
RG 1991 s. 528	233, 267, 268	Rt. 2007 s. 1511	260, 261
RG 2009 s. 620	270	Rt. 2010 s. 850	320
Rt. 1933 s. 548	235	Rt. 2010 s. 1293	200, 201
Rt. 1963 s. 146	267, 269	Rt. 2013 s. 116	237
Rt. 1970 s. 67	269	TFOLL-2012-180697	255
Rt. 1977 s. 1207	393	TSAFO-2008-40230	167
		TTRON-2005-10050	213